

Sylvia Breczko

Książka naukowa – między środowiskiem akademickim a branżą wydawniczą

STRESZCZENIE. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na książkę naukową jako przedmiot badawczy, istniejący na przecięciu socjologicznego nurtu badań nad szkolnictwem wyższym i badań nad rynkiem książki. Książka naukowa od lat dominuje na polskim rynku książki w zakresie liczby publikowanych pierwszych wydań, jednak jej znaczenie dla rynku wydawniczego uznawane jest za znikome. Równocześnie monografia naukowa, przez lata uważana – przynajmniej w obszarze nauk humanistycznych i społecznych – za „złoty standard” pracy naukowej, będący wyznacznikiem prestiżu i podstawą awansu akademickiego, zmienia swoją funkcję wraz z reformami szkolnictwa wyższego w Polsce, w coraz większym stopniu nastawionymi na docenianie artykułów w najbardziej uznanych czasopismach (najlepiej z *impact factor*) i publikacji w formule *open access*, a także w obliczu dokonujących się innowacji technologicznych dotyczących produkcji, opracowania i dystrybucji tekstu. Analiza tych przemian poprzez poznanie głównych interesariuszy (naukowców i wydawców, ale również bibliotekarzy, księgarzy, czytelników, nie zapominając o politycznych decydentach i gremiach eksperckich odpowiedzialnych za politykę w zakresie nauki i szkolnictwa wyższego) i ich zaplecza instytucjonalnego może nie tylko mieć znaczenie teoretyczne, ale także przyczynić się do dyskusji nad rolą wydawców naukowych i znaczeniem samej monografii naukowej w kontekście przyszłych reform szkolnictwa wyższego.

SŁOWA KLUCZOWE: monografia naukowa, monografia wybitna, szkolnictwo wyższe, wydawnictwa naukowe

Wstęp

Publikacje naukowe w 2015 r. stanowiły 34% nowych książek wydawanych w Polsce. Dopiero w dalszej kolejności znalazły się utwory literackie (z boomem na reportaże, powieści obyczajowe i kryminały) – w 2015 r. ten segment stanowił 27% nowej

produkcji wydawniczej w Polsce (Dawidowicz-Chymkowska 2016)¹. Posługuję się tutaj rzeczą jasną szacunkowymi danymi o liczbie wydawanych tytułów (pierwszych wydań książek), a nie o nakładach, które w obliczu POD (*print on demand*, czyli druku na zlecenie, nawet indywidualne) i dystrybucji w formatach cyfrowych są praktycznie niemożliwe do ustalenia. Nie zmienia to jednak znaczącej roli literatury naukowej – według szacunków najwyższy udział w przychodach ze sprzedaży książek w Polsce w 2014 r. (37,9%) miały właśnie książki naukowe i fachowe². To sprawia, że książka naukowa jest ważna nie tylko dla szeroko pojętego środowiska akademickiego, tworzono go przez grono pracowników, studentów i doktorantów publicznych i niepublicznych szkół wyższych oraz innych jednostek naukowych, ale także dla całej branży wydawniczej, w tym wydawnictw uniwersyteckich – zmiany w zakresie publikacji naukowych mogą odmienić cały krajobraz rynku książki w Polsce.

Tymczasem w analizach i raportach dotyczących branży wydawniczej w Polsce problematyka książki akademickiej i naukowej nie jest szczególnie reprezentowana³. Pozostaje ona również poza głównym nurtem debat na temat reform polskiego

¹ Dane są zbierane na podstawie przesyłanych do Biblioteki Narodowej egzemplarzy obowiązkowych, warto więc zaznaczyć, że uchylanie się przez wydawców od tego obowiązku zaburza prowadzone tą metodą statystyki. Szacuje się, że co najmniej 10% wydanych tytułów nie trafia do Biblioteki Narodowej. Przybliżone dane procentowe za 2015 rok przedstawiła Biblioteka Analiz w trakcie prezentacji wyników badania kulturowo-ekonomicznego obiegu książek drukowanych i elektronicznych w latach 2015–2016 podczas 20. Międzynarodowych Targów Książki w Krakowie. O różnicach metodologicznych i w konsekwencji dysproporcjach między danymi Biblioteki Analiz i Biblioteki Narodowej zob. Gołębiowski i Waszczyk (2015: 59–62).

² Następną w kolejności była książka szkolna z udziałem 30,4% w 2014 r. w ogólnej kwocie 2480 mln zł przychodów ze sprzedaży książek w cenach zbytu wydawców (dane za: Instytut Książki, *Rynek książki w Polsce 2015*, www.instytutksiazki.pl/upload/Files/polish_book_market_2015_PL_popr.pdf [18.02.2017]). Warto zwrócić uwagę na połączenie w zestawieniach statystycznych Biblioteki Analiz literatury naukowej z literaturą fachową – brak tego rozdziału uniemożliwia nam śledzenie wyłącznie rynku książki akademickiej i naukowej. Inne dane, zbierane przez GfK Polonia, wskazują, że wydawnictwa naukowe i profesjonalne stanowią jedynie 2% rynku liczonego w przychodach ze sprzedaży, zob. *Panel rynku książki GfK: I-IX 2016*, <http://www.gfk.com/pl/aktualnosci/news/panel-ryнку-książki-gfk-i-ix-2016/> [18.02.2017]. Tutaj znowu nie ma jasności, co kryje się pod tą kategorią, określoną szeroko jako „wydawnictwa z zakresu językoznawstwa, słownikowe, naukowe, profesjonalne”. Dane Federation of European Publishers za 2015 rok wskazują, że udział książek akademickich i profesjonalnych w europejskim rynku książki, mierzony w przychodach ze sprzedaży, od lat utrzymuje się na poziomie 19,5% (FEP, *European Book Publishing Statistics 2015*, <http://www.fep-fee.eu/European-Book-Publishing-823> [18.02.2017]). W obliczu tych niekompatybilnych danych nietrudno zgodzić się ze stwierdzeniem, że „funkcjonująca w Polsce statystyka nie jest w stanie objąć całości produkcji wydawniczej, a ponadto zdecydowanie nie nadąża za szybkimi zmianami i możliwościami, jakie rozwój technologiczny oferuje branży wydawniczej” (Gołębiowski i Waszczyk 2015: 62).

³ Świadczą o tym m.in. wydawane przez Bibliotekę Analiz *Rozmowy o rynku książki*. Rzadko pojawiają się w tych zbiorach osoby z branży wydawców naukowych i akademickich. (por. Gołębiowski 2012; 2013).

szkolnictwa wyższego⁴. Można nawet zaryzykować tezę, że monografia naukowa pojawia się jako temat wyłącznie w kontekście rozporządzeń parametryzacyjnych, ograniczona do zbioru definicji⁵. W polskiej literaturze przedmiotu nie znajdziemy odpowiedzi na pytanie, jakie praktyki społeczne są zaangażowane w proces tworzenia „monografii wybitnej”, jakie są możliwości (i zarazem ograniczenia) wyboru miejsca publikacji dla książki przez akademików z różnych dziedzin i na różnym etapie naukowej kariery, na ile strategie publikacyjne młodego pokolenia mają wpływ na przemiany całego sektora wydawniczego i czy reformy szkolnictwa wyższego po 1989 r. w sposób świadomy zakładały, a przynajmniej brały pod uwagę, wpływ na organizację rynku książki w Polsce. Brak ten wynika według mnie z konieczności wypracowania interdyscyplinarnego podejścia, łączącego socjologiczny nurt badań nad szkolnictwem wyższym z badaniami rynku książki.

Niniejszy artykuł nie omawia wyczerpująco zjawiska, jakim jest książka naukowa. Stanowi raczej przygotowanie gruntu i punkt wyjścia do dalszych badań nad rynkiem akademickiej literatury, który jest źródłem naukowej dystynkcji, ale też miejscem pracy; polem ścierania się nowych możliwości technologicznych, dyskusji na temat praw autorskich i otwartego dostępu z instytucjonalnymi reformami szkolnictwa wyższego i międzynarodowym wyścigiem o prestiż uczelni.

Zacznę od omówienia zakończonego jesienią 2016 r. dwuletniego projektu badawczego „The Academic Book of the Future” (<https://academicbookfuture.org>). Posłuży mi on za punkt odniesienia jako najbardziej aktualna, interdyscyplinarna próba rozpoznania zmian zachodzących w polu literatury naukowej w kontekście przemian technologicznych, które w przyszłości dotkną zarówno naukowców, jak i bibliotekarzy, księgarzy, wydawców oraz wszystkie osoby pracujące w branży wydawniczej. Następnie przyjrę się funkcji książki naukowej w świetle wybranych, głównie amerykańskich i brytyjskich, badań z ostatnich lat, skupiając się na tematyce publikacji monografii naukowych w wolnym dostępie, ich widzialności i dostępności dla zainteresowanych czytelników. Zakończę opisem miejsca książki akademickiej i naukowej na rodzimym rynku wydawniczym, wskazując na wyłaniające się nowe pole badawcze.

1. Projekt „The Academic Book of the Future”

Jaka będzie książka naukowa przyszłości? To pytanie zadali brytyjscy badacze zaangażowani w projekt „The Academic Book of the Future”, finansowany przez

⁴ Por. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe* (<http://pressto.amu.edu.pl/index.php/nsw/index>), a także Kwiek (2015), Szadkowski (2015), Antonowicz (2015).

⁵ Por. blog Emanuela Kulczyckiego „Warsztat badacza”. Aktualnie obowiązujące rozporządzenie parametryzacyjne – wytyczne dla oceny w 2017 r., 28.12.2016, [http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/aktualnie-obowiazujace-rozporzadzenie-parametryzacyjne-wytyczne-dla-oceny-w-2017-r/\[1.01.2017\]](http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/aktualnie-obowiazujace-rozporzadzenie-parametryzacyjne-wytyczne-dla-oceny-w-2017-r/[1.01.2017]).

Arts and Humanities Research Council we współpracy z British Library. Mając za zadanie analizę przemian, jakim podlega książka akademicka w kontekście publikacji w wolnym dostępie i rewolucji cyfrowej, na etapie przygotowania projektu, jesienią 2014 r., wyłonili siedem szczegółowych obszarów badawczych: „1) zmiany w zakresie procedur badawczych prowadzące do produkcji książki naukowej; 2) zmiany w środowisku ekonomicznym i technologicznym mające wpływ na produkcję, rozpowszechnianie i recepcję literatury naukowej, w tym zaangażowanie autorów w internetowe platformy edukacyjne i nowe formy publikacji; 3) uwikłanie publikacji naukowych w takie zagadnienia, jak prawo autorskie, autorskie prawa zależne w odniesieniu do reprodukcji oraz wykorzystania materiałów ilustracyjnych, zależność między wersją drukowaną, wersją elektroniczną i wersją cyfrową (*born digital*); 4) inne modele publikacji poza standardowymi formami monografii naukowej, wydania krytycznego i pracy zbiorowej; 5) nowe możliwości prowadzenia badań i ich publikowania przez badaczy z zakresu nauk humanistycznych i sztuk pięknych; 6) wpływ nowatorskich modeli współpracy nad publikacją wyników badań (nowe modele recenzowania, cytowania, wspólnej redakcji online) na światowe środowisko badaczy; 7) wpływ nowej technologii pracy nad książką na dotychczasowe praktyki recenzowania, promocji i naukowej dystynkcji”⁶.

Przytoczyłam w całości zarys tego projektu badawczego, aby uwypuklić kluczowe założenie leżące u jego podstaw: książka naukowa jest bardziej związana ze środowiskiem akademickim niż z branżą wydawniczą. Główną grupą interesariuszy są tutaj sami naukowcy, którzy dotąd dzięki publikowanym monografiom (zwłaszcza w naukach humanistycznych i społecznych) przechodzili kolejne szczeble naukowej kariery. Faktycznie oddzielanie książki naukowej od środowiska uniwersyteckiego jest niemożliwe, ale zmiany, jakie zachodzą w obrębie publikacji naukowych, nie sprowadzają się wyłącznie do niego. Poszerzenie perspektywy badawczej widoczne jest już w opublikowanej w listopadzie 2015 r. pracy zbiorowej *The Academic Book of the Future* (Lyons i Rayner 2015), która zbiera głosy czterech grup interesariuszy: naukowców, wydawców, bibliotekarzy i księgarzy. Edytorskie, a niekiedy i merytoryczne niedostatki tej publikacji, w pewnym sensie nie do uniknięcia, jeżeli zbiera się w jednym tomie bardzo różnych autorów – z jednej strony akademików, z drugiej praktyków – zostały już wykazane w innym miejscu (Tether 2015), skoncentruję się zatem na zrekonstruowaniu głównych stanowisk w niej omówionych.

Prezentowana książka, tak jak i cały projekt, skupia się wyłącznie na szerokiej grupie publikacji z nauk humanistycznych i społecznych. Publikacje z zakresu nauk ścisłych czy medycznych są przytaczane wyłącznie w charakterze porównania, nie ma natomiast miejsca na ich analizę. Sprawia to, że w dyskursie potocznym problemy dotyczące książki naukowej jako takiej przedstawia się jako problemy „humani-

⁶ Skrócone tłumaczenie własne za: <https://academicbookfuture.org/about-the-project/> [23.07.2016].

stów” – dyskurs ten warto przeanalizować również na polskich przykładach. Druga uwaga dotyczy ograniczenia pola interesariuszy – w całym projekcie brakuje np. szerokiej grupy osób faktycznie pracujących przy książkach: tłumaczy, redaktorów, korektorów, operatorów DTP, grafików, których nazwiska widnieją na stronach redakcyjnych. Temu zagadnieniu także należałoby poświęcić oddzielne miejsce i wrócić do niego w zakończeniu.

Czym jest książka naukowa? Najprostsza definicja brzmi: tekstem (ciągłym, o określonej objętości, w Polsce na ogół przyjmuje się, że powyżej 6 arkuszy wydawniczych) pisanym przez naukowców dla naukowców, i to niezależnie od tego, czy czytamy wydany drukiem tom, czy przeszukujemy dokument PDF bądź inny format elektroniczny w komputerze, na urządzeniu mobilnym itd. Niemniej formy produkcji tego tekstu, dystrybucji, wykorzystania i zachowania dla przyszłych pokoleń zmieniły się diametralnie wraz z rewolucją technologiczną (por. Thompson 2005; 2012). Wyjście naprzeciw tym zmianom było głównym pytaniem zadaniem w czterech grupach osób zajmujących się książkami: naukowcom, wydawcom, bibliotekarzom i księgarzom. Przyjrzyjmy się ich interesom i stanowiskom.

Dla środowiska naukowego w obszarze nauk humanistycznych i społecznych wydana drukiem, najlepiej w twardej oprawie (*hardback*), monografia to miernik osiągnięć naukowych. Wydawane publikacje świadczą o jakości prowadzonych badań akademickich, o umiejętności ich komunikowania w obrębie danej dyscypliny, są obiektywnym i sprawdzalnym za pomocą systemu recenzowania kryterium specjalizacji w wybranym polu. To one decydują o formalnych stopniach naukowych i nieformalnej dystynkcji wśród koleżanek i kolegów po fachu. W tym zakresie od dziesięcioleci nie zmieniło się nic. Jak pisał Howard S. Becker w swoim *Warsztacie pisarskim badacza*, „pisanie jest działaniem podejmowanym w obrębie pewnej organizacji społecznej, które uwzględnia wszelkie stwarzane przez nią ograniczenia, możliwości i bodźce” (Becker 2013: 184) – co oznacza, że efekt w postaci danej monografii jest nie tylko wynikiem pracy własnej autora, ale i całej struktury uniwersyteckiej, w jakiej się znajduje, która inspiruje bądź hamuje wyobraźnię, wymaga oryginalności i świeżości albo na odwrót: rekonstruowania po raz kolejny tych samych tematów i powtarzania utartych tez. Rola uniwersytetu jako organizacji społecznej w procesie tworzenia publikacji naukowych jest tutaj rzeczywiście nie do przecenienia. Podobnie rola instytucji państwowych odpowiedzialnych za nadawanie stopni i tytułów naukowych – za pośrednictwem wprowadzanych odgórnie wytycznych parametryzacyjnych wpływają one na działania w całym polu. Wprowadzenie w 2015 r. kategorii „monografii wybitnej” w Polsce, która wyżej wycenia monografie nagradzane przez instytucje rządowe bądź stowarzyszenia naukowe, jest tego najlepszym przykładem.

Drugim przykładem takich odgórnych działań, mających wpływ na pole książki naukowej, jest promowanie polityki otwartego dostępu (*open access*). Bezpłatny i szeroki dostęp do publikowanych wyników badań naukowych przeobraził cały

krajobraz książki naukowej i można go uznać za jeden z czynników demokratyzujących dostęp do wiedzy. E-książki – czy to w formie zwykłego pliku PDF, czy w innych formatach elektronicznych (typu ePub, mobi) – w sposób nieporównywalny do książki papierowej oferują dostęp (i nowe możliwości budowania rozgłosu i dysfunkcji za pośrednictwem naukowego e-marketingu, czyli świadomego budowania swojej pozycji jako naukowca-eksperta za pośrednictwem aktywności w mediach społecznościowych, udzielania się w mediach tradycyjnych, pisanie i – co ważne – szerokiego udostępniania tekstów publicystycznych i popularnonaukowych), choć mają również swoje ograniczenia: zwraca się uwagę na mniejsze zaangażowanie potencjalnych czytelników i mniejsze zrozumienie, a następnie zapamiętanie czytanego tekstu online, budzą też kontrowersje w zakresie ich przechowywania przez biblioteki i wyszukiwania przez algorytmy.

Niemniej – jak przekonuje w ciekawym artykule *The Academic Book as Socially-Embedded Media Artefact* Tom Mole (2015), kierujący Centre for the History of the Book na Uniwersytecie w Edynburgu – pomimo tych zmian o technologicznym podłożu monografia naukowa nadal pozostaje globalną walutą na rynku akademickiego prestiżu. Uznanie budowane na marce wydawnictwa (zapewniającego m.in. staranną redakcję i szatę edytorską, trzymającego poziom jakościowy i merytoryczny profil serii wydawniczych) oraz rygorystycznych recenzjach, mimo wydawania coraz mniejszej liczby monografii, w coraz niższych nakładach, jest metodą kumulowania wiedzy i nic nie wskazuje na to, aby instytucje uniwersyteckie miały się odciąć od tej praktyki. Zmiana nie następuje bowiem w zakresie potrzeb szeroko pojętej akademii, wymagającej quasi-obiektywnych mierników pracy naukowej. Jak słusznie wskazuje Mole (2015: 15): „nie wszyscy przyszli użytkownicy książek naukowych będą ludźmi”. Już teraz wiele wymagań parametryzacyjnych opiera się na cytowalności i indeksowalności. Każdy naukowy tekst musi być zaprojektowany tak, aby umożliwić obecne i przyszłe wyszukanie, przeszukanie, cytowanie i wreszcie czytanie⁷.

Tak jak zmieniają się potrzeby naukowców i ich instytucjonalnego zaplecza, tak też zmianie ulega sam proces wydawniczy – twierdzą wydawcy książek naukowych. W ostatnich latach rynek ten, nie tylko w Polsce, uległ zasadniczym przeobrażeniom. W całej Europie mamy do czynienia z podobnymi zjawiskami: spadkiem sprzedaży podręczników akademickich, obniżeniem nakładów książek naukowych i poszukiwaniem nowych modeli ekonomicznych, które umożliwiłyby komercyjny zysk (takich jak *print on demand*). Wydawcy inwestują w całą „infrastrukturę wiedzy” wokół książek naukowych, budują platformy edukacyjne i szkoleniowe

⁷ Przykładem wprowadzenia takich rozwiązań jest projekt Bookmetrix (www.bookmetrix.com), platforma stworzona przez wydawnictwo Springer we współpracy z firmą Altmetric, dzięki której można zmierzyć cytowalność i zasięg opublikowanej książki bądź rozdziału. Więcej na: www.springer.com/gp/authors-editors/book-authors-editors/bookmetrix [18.02.2017]. Dziękuję Krystianowi Szadkowskiemu za wskazanie mi tego przykładu.

(przykładem jest wydawnictwo Sage Publishing ze swoimi „przestrzeniami społecznościowymi”, jak MethodSpace dla praktyków jakościowych badań społecznych: www.methodspace.com, oferujące m.in. dostęp do artykułów, blogów, webinarów, kontakt z innymi badaczami), poszukują krótszych, a tym samym bardziej oszczędnych form wydawniczych (typu Palgrave Pivot, seria minimonografii wydawnictwa Palgrave Macmillan: www.palgrave.com/us/palgrave-pivot), prześcigają się w szybkości wydawania – zjawisko *book sprinting*, czyli wydania książki w terminie dwóch tygodni od daty dostarczenia maszynopisu, staje się kartą przetargową wielu komercyjnych wydawnictw.

Równocześnie wydawcy w dalszym ciągu walczą o budowanie oferty, która poza prestiżem i uznaniem dla autorów przyniesie również zysk wydawnictwu. Wydawcy coraz częściej nie są zainteresowani suchym materiałem naukowym, ale *cross-over book* – książką naukową pisaną z myślą o szerszym odbiorcy, na tzw. szeroki rynek (Pinter 2015). Możliwości dotarcia z ambitną literaturą naukową na listy bestsellerów są co prawda ograniczone, ale nie zamknięte: ostatni przykład fenomenalnego sukcesu sprzedażowego książki Thomasa Piketty'ego *Kapitał w XXI wieku* pokazuje, że warto czasem zainwestować w niełatwą lekturę⁸.

Wydawcy zbroją się zatem w badania rynku, aby móc przewidzieć dalszy rozwój pola publikacji naukowych, poznać potrzeby autorów i czytelników, przetestować nowe rozwiązania edytorskie i technologiczne. Jak dowiadujemy się od Jenny McCall i Amy Bourke-Waite z wydawnictwa Palgrave Macmillan, wprowadzenie w 2012 r. serii minimonografii Palgrave Pivot było poprzedzone zarówno jakościowymi, jak i ilościowymi badaniami. To na ich bazie została zaproponowana formuła wykraczająca poza objętość standardowego artykułu naukowego, krótsza jednak od zwykłej monografii akademickiej (ograniczenie do 50 tys. słów), wydana w ciągu dwunastu tygodni od daty zaakceptowania maszynopisu przy zachowaniu procesu

⁸ Do połowy 2014 r. (wersja francuska została opublikowana przez wydawnictwo Seuil w sierpniu 2013 r., tłumaczenie na język angielski ukazało się nakładem Harvard University Press w kwietniu 2014 r.) zostało sprzedanych około 450 000 egzemplarzy wersji anglojęzycznej i 150 tys. egzemplarzy francuskiego oryginału (dane za: Jaxel-Truer 2014). Wydanie polskie ukazało się w kwietniu 2015 r. nakładem Wydawnictwa Krytyki Politycznej. Mathilde Damgé (2014) zauważa, że za tym sukcesem stoi również większe zainteresowanie amerykańskiego czytelnika książkami z zakresu ekonomii, czego przykładem były wyniki sprzedaży książki *Freakonomia* Stevena D. Levitta i Stephena J. Dubnera – ponad 5 mln sprzedanych egzemplarzy (w Polsce tytuł ukazał się nakładem wydawnictwa Znak). Stawia to rzecz jasna pytanie, czy na polskim rynku książki szansę na bycie *cross-over book* mogą mieć jedynie tłumaczenia zagranicznych bestsellerów, czy też możliwe jest osiągnięcie znaczącego sukcesu sprzedażowego (na miarę 100 tys. sprzedanych egzemplarzy) przez książkę napisaną przez polskiego naukowca. Dodam dla porównania, że średni nakład książki w Polsce w 2014 r. to 3236 egzemplarzy, w grupie książki naukowej i fachowej zaś to 1838 egzemplarzy (dane za: Gołębiowski i Waszczyk 2015: 59, 84). Jeżeli spojrzeć na samą książkę naukową, to średni nakład oscyluje w granicach 500-1000 egzemplarzy, a w przypadku bardzo specjalistycznych prac (publikacji prac doktorskich, habilitacyjnych, raportów badawczych) można spotkać nakłady nawet 100-200 egzemplarzy (Gołębiowski i Waszczyk 2015: 201).

recenzji i redakcji, tak ważnych dla publikacji naukowych (McCall, Bourke-Waite 2015). Książki są dostępne w formacie elektronicznym, do kupienia w całości lub jako pojedyncze rozdziały, można też zamówić indywidualny wydruk w twardej lub miękkiej oprawie (*print on demand*).

Poszukiwanie nowych formuł dla publikacji akademickich stało się koniecznością, odkąd można mówić o prawdziwym zmierzchu tradycyjnego podręcznika akademickiego. Pomysły z multimedialnymi e-bookami bardziej pasują do rynku podręczników szkolnych, choć coraz częściej pojawiają się pomysły łączenia naukowych treści ze wzbogaconą multimedialnie formą, z opejami odtwarzania klipów muzycznych i filmowych. W każdym razie, niezależnie od formatu, to szybkość dotarcia, możliwość natychmiastowego zakupu, dostępność fragmentów bądź całych publikacji w formule *open access* – wszystko to wymaga od wydawców zmian i mentalnych, i w zakresie rozbudowy kanałów dystrybucji.

Bibliotekarze na nowym rynku książki naukowej próbują odbudować swoją pozycję jako gwaranta ciągłości kulturowej, kreując bibliotekę jako miejsce spotkania przeszłej i obecnej myśli. Ulotność formatów cyfrowych faktycznie stawia przed bibliotekami, zwłaszcza narodowymi i naukowymi, mającymi w swoich celach statutowych gromadzenie i zachowanie prac naukowych, duże wyzwanie w zakresie katalogowania i udostępniania zgromadzonego zasobu (Tait, Martzoukou i Reid 2016). Konkurencja w zakresie informacji naukowej z wyszukiwarkami internetowymi nie wchodzi bowiem w grę. Przed bibliotekami w dalszym ciągu stoją ich podstawowe zadania, czyli demokratyzacja dostępu do wyników badań naukowych, na przekór ograniczeniom społecznym i technologicznym, a także finansowym. Umożliwianie dostępu do wysoko płatnych baz czasopism naukowych online, nawet kosztem zakupu mniejszej liczby pozycji naukowych wydawanych drukiem, jest jednym z ważnych skutków tych działań (Maricevic 2012; 2015).

Ostatnią grupą interesariuszy są tradycyjni księgarze – najbardziej zagubiona społeczność w obszarze współczesnych przemian książki naukowej. Obecnie, przynajmniej w Polsce, ale nie tylko, stacjonarne księgarnie naukowe mają rację bytu jedynie obok dużych ośrodków uniwersyteckich. Niski popyt na książki poruszające wyspecjalizowane tematy akademickie z jednej strony, a z drugiej nadprodukcja monografii i innych prac naukowych sprawia, że niewiele jest miejsc, gdzie można przyrzeć się pełnej ofercie wydawniczej z danej dyscypliny – nawet w Internecie. Dodatkowo nakłada się na to spadek znaczenia podręczników akademickich, niegdyś podstawowego towaru księgarń naukowych.

W ramach podsumowania tej części warto przyrzeć się powstałej „mapie” interesów grup związanych z książką naukową: już na pierwszy rzut oka widać, że potrzeby naukowców i wydawców zasadniczo się różnią, bo wysokojakościowa praca akademicka nie oznacza od razu zysku ze sprzedaży egzemplarzy dla wydawnictwa. Również stacjonarne księgarnie naukowe tracą rację bytu w obliczu przeniesienia sprzedaży do sieci oraz promocji otwartego dostępu do badań naukowych.

Obserwowany trend malejącej roli monografii naukowej (Thompson 2005: 93-98) w najbliższej przyszłości może zatem nabrać jedynie rozpędu. Rodzi to kilka pytań: W jakim modelu będą wydawane publikacje naukowe? Jeżeli nie monografia wydana drukiem, to jaką inną formę wydawniczą może przyjąć książka naukowa? Wreszcie, jak zmiany w zakresie publikacji naukowych ugruntowane są instytucjonalnie? Trzeba bowiem pamiętać, że polityka danego państwa dotycząca nauki ma długofalowy wpływ na to, czym jest i jak wygląda rynek książki naukowej. Doskonałym tego przykładem jest zamknięcie w 2012 r. programu dotacji do podręczników akademickich przyznawanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Dobrołęcki 2013) czy zmiany w ocenie parametrycznej jednostek naukowych.

2. Polityka *open access*, czyli monografie naukowe online

Globalny, nieograniczony technicznie i nieodpłatny dostęp do treści naukowych za pośrednictwem Internetu – *open access* – to bez wątpienia największa zmiana w zakresie publikacji akademickich (por. Suber 2014; Eve 2014). Jednym z pomysłów brytyjskich badaczy, zaangażowanych w projekt „The Academic Book of the Future”, było stworzenie nowego typu książki – BOOC, Book as Open Online Content (książka jako dostępna online treść), która miałaby być recenzowaną, cyfrową publikacją akademicką, której skończone fragmenty byłyby szeroko udostępniane jeszcze przed zakończeniem prac nad całością (Lyons 2016). BOOC miałyby umożliwiać dołączanie do plików tekstowych materiałów audiowizualnych, uwzględniać wtyczki społecznościowe, ale też dawać czytelnikom wybór: co chcą czytać i w jakiej kolejności – zapowiada partner tego projektu, UCL Press, pierwsze brytyjskie wydawnictwo naukowe oparte wyłącznie na formule *open access* (UCL Press 2016).

To nie pierwszy i nie jedyny taki projekt. Coraz więcej wydawców wychodzi naprzeciw polityce *open access*, udostępniając część swojej oferty w otwartym dostępie. Zmienia to podejście nie tylko wydawców książek, ale też czasopism naukowych, wymuszając testowanie nowych modeli ekonomicznych i wydawniczych (Solomon, Laakso i Björk 2016). Geoffrey Crossick w raporcie *Monographs and Open Access* (2015) słusznie zauważa, że zastosowanie modelu płacenia za wydanie monografii (BPC – *book processing charge*), tak jak płaci się za wydanie artykułu w renomowanym czasopiśmie (APC – *article processing charge*), wiąże się z wieloma zagrożeniami, od zwykłego braku środków w gorzej dofinansowanych instytucjach począwszy⁹, po zjawisko *predatory publishing*, które rozprzestrzeniło

⁹ Na ten temat również w rozmowie Michała Starczewskiego z Martinem Eve, *Dyskursy akademickie zostały ukształtowane przez materialne formy upowszechniania wiedzy*, <http://otwartanauka.pl/analysis/rozmowy?id=1100> [14.09.2016].

się wśród wydawców czasopism (Beall 2015). Zwłaszcza dla młodych naukowców opłata odautorska za wydanie książki jest często barierą nie do pokonania. Powszechne jest opłacanie wydania monografii naukowej (np. opublikowania rozprawy doktorskiej) z własnej kieszeni jako inwestycji w dalszą karierę naukową, ale nie trzeba dodawać, jak bardzo wykluczająca jest to strategia¹⁰. Tymczasem, jak już wspomniano, w naukach humanistycznych i społecznych monografia naukowa nie traci na swoim znaczeniu jako miernik jakości pracy naukowej, mający bezpośredni wpływ na prestiż i szanse zawodowe w polu akademii. Nie tylko napisanie, ale właśnie opublikowanie wybitnej monografii, mającej szeroki oddźwięk w ramach danej dyscypliny, bądź też wydanie monografii w prestiżowej serii wydawniczej lub wydawnictwie wciąż jest postrzegane w kategoriach pożądanego osiągnięcia akademickiego¹¹.

Rzecz jasna można wyróżnić dyscypliny akademickie, gdzie to artykuł naukowy w renomowanym czasopiśmie ma większe znaczenie od napisanej książki – zwłaszcza nauki przyrodnicze i ścisłe, ale również psychologia to obszary badawcze, gdzie format recenzowanego artykułu sprzyja wymianie myśli, ma też ugruntowaną pozycję instytucjonalną¹². W innych obszarach z kolei (jak historia czy literaturoznawstwo) to ciągle monografia naukowa, jako forma dłuższa, ze względu na tradycję i ugruntowanie instytucjonalne jest podstawową formą pracy akademickiej, z artykułami naukowymi jako swoistymi próbami czy przyczynkami obok¹³. Wszystko to zależy od konstelacji prestiżu i zaplecza instytucjonalnego w danym polu (czyli co uznaje się za bardziej prestiżowe, z całą hierarchią wydawców, serii wydawniczych i czasopism naukowych przypisanych do danej dyscypliny), jak również od etapu kariery naukowej (młody badacz świeżo po doktoracie będzie miał inną „strategię publikacyjną” niż uznany profesor)¹⁴.

¹⁰ Przykładowe opłaty za wydanie książki w formule *open access* w międzynarodowym wydawnictwie: 5 tys. funtów do 100 tys. słów, 7 tys. funtów między 150 tys. a 200 tys. słów (UCL Press, www.ucl.ac.uk/ucl-press/publish), 11 tys. funtów za wydanie monografii, 7,5 tys. funtów za wydanie Palgrave Pivot (Palgrave Macmillan, www.nature.com/openresearch/publishing-with-palgrave-macmillan/publication-charges/ [6.08.2016]). Mówimy zatem o koszcie od 30 tys. do nawet 50 tys. zł za publikację, w zależności od objętości.

¹¹ Niezależnie od pojawiających się głosów na temat nadchodzącego „kryzysu monografii” i nadprodukcji publikacji naukowych (por. Waters 2009).

¹² Szeroko o tym pisze Izabela Wagner (2011), badając kariery polskich elit naukowych, głównie z obszaru nauk przyrodniczych: jedną z konsekwencji wyjazdów stypendialnych jest zmiana strategii publikacyjnych, dostosowanie ich do międzynarodowego obiegu nauki, czyli publikowanie dopracowanego materiału w najlepszych pismach naukowych z danej dziedziny.

¹³ Zwraca się w tym kontekście uwagę, że prace interdyscyplinarne częściej przyjmują postać książek niż artykułów naukowych, głównie ze względu na ścisłą strategię wydawniczą poszczególnych czasopism i wytyczne recenzentki (por. Becker 2013; Crossick 2015).

¹⁴ Nie należy zapominać o ogromnym wpływie odgórnych wytycznych ministerialnych, takich jak wprowadzony w Polsce w 2013 r. nowy tryb habilitacji, który ma bezpośrednie przełożenie na rynek publikacji naukowych.

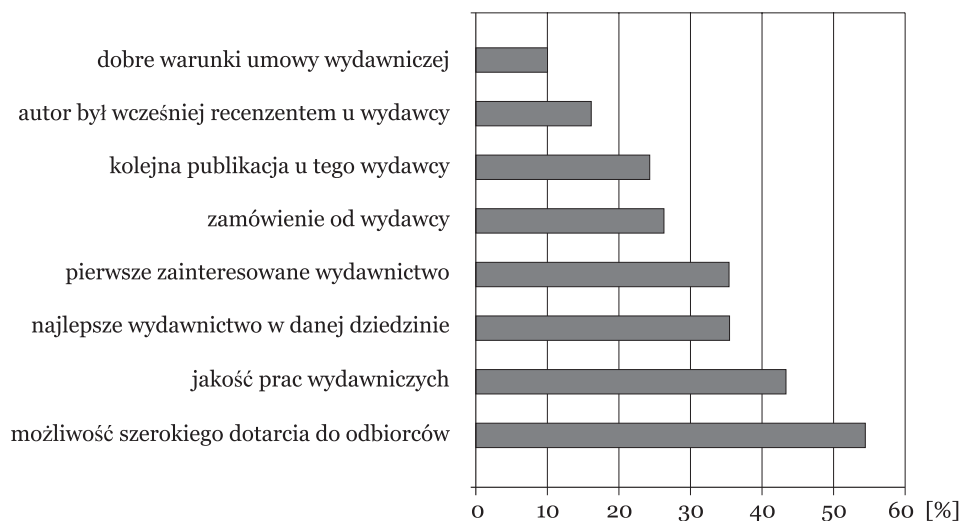
Niezależnie jednak od dziedziny dostęp online do publikacji naukowych – bezpłatny bądź odpłatny – staje się normą wydawniczą tak wśród wydawców książkowych, jak wydawców czasopism. Publikacja wyłącznie w formie papierowej jest powszechnie uznawana za ograniczającą dostęp, zwłaszcza w kontekście coraz bardziej zglobalizowanej nauki. Jednocześnie publikacja monografii wyłącznie w formie elektronicznej, bez możliwości druku na żądanie, jeszcze nie znalazła pełnej akceptacji w kręgach akademickich. Obecna polityka wydawnictw polega na oferowaniu możliwości zakupu tekstu w dowolnym formacie: wersje drukowana i elektroniczna nie wykluczają się, wręcz przeciwnie, wspomagają nawzajem, służąc do innych celów i zakładając inny kontakt czytelnika z tekstem – pogłębioną lekturę (często połączoną z odręcznymi notatkami na marginesach czy podkreśleniami) bądź szukanie konkretnych informacji (za pomocą funkcji przeszukiwania plików PDF).

Badając rozwój publikacji *open access*, trudno nie zauważyć, że główną walutą na rynku książki naukowej jest prestiż. Budowany jest on za pośrednictwem gwarancji jakości merytorycznej (przejrzysty proces recenzencki, opieka redakcyjna i specjalistyczna edycja tekstu) oraz wydawniczej (profesjonalna korekta, skład itd.). Prestiżowe wydawnictwa w danym polu, stojące na straży gwarancji jakości publikacji, to schemat uznany w środowisku naukowym, niewykluczający przy tym całej hierarchii i różnorodności mniej znanych oficyn bądź też wydawców o czysto usługowym charakterze (oferujących wyłącznie usługę druku, często bez recenzji czy redakcji przesłanego maszynopisu). Czy podobny schemat zostanie przeniesiony do publikacji *open access*? Zdaniem przywoływanego już Geoffreya Crossicka – tak właśnie powinno się stać, z naciskiem położonym na jeszcze bardziej rygorystyczne niż w przypadku książek recenzowanie (Crossick 2015: 26-30, 67). Potrzeba uznania – w anglojęzycznej literaturze pisze się o kredencjalizmie (*credentialisation*): potrzebie certyfikowania za pośrednictwem m.in. marki wydawnictwa – nie zmienia się bowiem, niezależnie od formatu i modelu biznesowego publikacji.

Potwierdza to brytyjski raport OAPEN-UK ze stycznia 2016 r., będący podsumowaniem pięcioletnich badań na temat publikowania monografii naukowych (Collins i Milloy 2016). Pokazuje on, że naukowcy przy (dodajmy: niełatwym) wyborze wydawcy zwracają uwagę głównie na dwie rzeczy: możliwości w zakresie rozpowszechnienia i promocji danej książki oraz jakości procesów wydawniczych (pracy redakcyjnej, korekty, składu, oprawy edytorskiej, druku). Na kolejnym miejscu jest renoma danego wydawcy w określonej dyscyplinie (wykres 1).

Co ciekawe, właśnie ten najważniejszy dla akademików problem – związany z marketingiem i promocją – często nie zostaje w satysfakcjonujący dla autorów sposób rozwiązany. Najwięcej zastrzeżeń do pracy wydawnictw naukowcy mają dokładnie w zakresie rozpowszechnienia i promocji opublikowanej książki, jak również do pomocy redaktorskiej na wstępnym etapie konsultacji nad maszynopisem, która wymaga wysokich kompetencji dziedzinowych (w tym kierunkowego

Wykres 1. Główny powód opublikowania ostatniej monografii u danego wydawcy (w %)

Źródło: Collins i Milloy (2016: 17).

wykształcenia) oraz, rzecz jasna, zaangażowania, cierpliwości i czasu (Collins i Milloy 2016: 18-19).

Niemniej przed monografiami publikowanymi w wolnym dostępie stoją dodatkowe problemy – ich wyszukiwanie w sieci i przechowywanie. Budowane przez uczelnie repozytoria nie gromadzą nawet większej części dostępnych online materiałów, a samo udostępnienie w sieci nie gwarantuje, że publikacja dotrze do właściwych odbiorców. Nie wydaje się również, aby publikacje online wyszły w najbliższej przyszłości poza najbardziej rozpowszechnioną wśród naukowców formę zwykłego pliku PDF – różne formaty e-książek dostosowane do e-czytników, choć rozpowszechnione wśród czytelników beletrystyki, nie spełniają bowiem, przynajmniej na razie, podstawowych funkcji akademickich (cytowanie, przeszukiwanie itd.).

Warto zwrócić uwagę, że nie wszystkie publikacje naukowe, zwłaszcza *cross-over book*, mające w założeniu szersze grono odbiorców, ale również podręczniki akademickie, odnajdą się w modelu *open access*, odkąd publikowanie w bezpłatnym dostępie zakłada brak wynagrodzenia dla autora. Nie należy zapominać, że choć dotyczy to wąskiego kręgu naukowców, honoraria autorskie z tytułu sprzedanych książek i praw do przekładu na inne języki mogą być znaczne. Rynek tłumaczeń książek naukowych jest w dalszym ciągu bogaty, a wyspecjalizowane agencje literackie wspierają również sprzedaż praw do tytułów akademickich (Horne 2017). Innym zagadnieniem jest samo prawo autorskie i licencjonowanie materiałów w przypadku publikacji *open access* – rozpowszechniona w świecie akademickim

licencja Creative Commons (CC) zakłada nieograniczone kopiowanie udostępnionego online materiału przy uznaniu autorstwa, lecz często z wyłączeniem użycia komercyjnego i praw zależnych (CC-BY-NC-DC). Same licencje na prawa zależne do materiałów obcych wykorzystanych w publikacji to odrębny temat. Dość powiedzieć, że licencjonowanie materiałów do publikacji udostępnianych w *open access* stwarza wiele problemów (pola eksploatacji, limit czasowy), do tego jest zwykle kosztowne.

3. Dostęp i widzialność monografii naukowych

W obszarze naukowym główną metodą poszukiwania informacji jest korzystanie z popularnych wyszukiwarek internetowych, z Google/Google Scholar na czele, z kolei podstawowym źródłem informacji są czasopisma naukowe dostępne online (Housewright, Schonfeld i Wulfson 2013). Drukowane czasopisma naukowe, bądź też czasopisma dostępne online, ale za wysoką cenę subskrypcji i dostępu do poszczególnych artykułów, to jedna z głównych przeszkód, z jaką mierzą się młodzi naukowcy, co uwidoczniły badania *Researchers of Tomorrow*, przeprowadzone w Wielkiej Brytanii w latach 2009–2012 na grupie doktorantów z roczników 1982–1994 (Education for Change 2012). Badania te pokazały, po pierwsze, że doktoranci pracują częściej z już opublikowanymi (w postaci książek, artykułów) materiałami niż z danymi źródłowymi. Ograniczeni w swoim wyborze tych materiałów (np. ze względu na brak wykupionego dostępu do poszczególnych baz danych online przez najbliższą bibliotekę naukową) skazują się niejako na powtarzanie tez niebędących odbiciem najnowszych dyskusji w literaturze przedmiotu, do której najzwyczajniej nie mają dostępu. Problem ten dotyczy głównie naukowców spoza akademickiego centrum, np. z Polski.

Po drugie, brytyjskie badania wskazały, że otwartość młodych naukowców na korzystanie z możliwości publikowania online, dzielenia się danymi, współredagowania tekstów, ale też korzystania z narzędzi społecznościowych, w dużym stopniu są pochodną klimatu panującego w danej instytucji akademickiej, która może (bądź nie) w aktywny sposób promować pracę zespołową. Brak akceptacji przez kadrę profesorską np. dla tworzenia blogów naukowych jako mającej „naukową” legitymizację praktyki czy zbiorowego recenzowania bądź komentowania pierwszej wersji artykułu (*draft*) za pośrednictwem portali typu Academia.edu czy ResearchGate może mieć bezpośredni wpływ na wybory i opinie młodszych badaczy, w tym budowanie zespołów badawczych, komunikowanie się z innymi i udostępnianie zdobytej wiedzy¹⁵.

¹⁵ Więcej na temat braku współpracy wśród młodych naukowców w Polsce w raporcie: „*Nie zostaje mi czasu na pracę naukową...*”. *Warunki pracy osób ze stopniem doktora, zatrudnionych na polskich uczelniach* (Nowe Otwarcie Uniwersytetu 2016).

Powróćmy jednak do dostępu. Pozwolę sobie tu przedstawić przykład z własnej pracy zawodowej. Przy gromadzeniu literatury przedmiotu na temat książki naukowej przejrzałam bazy biblioteczne Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Udział anglojęzycznych publikacji z ostatnich lat na interesujący mnie temat jest w ich zbiorach znikomy. Z kolei zakup pojedynczego nawet e-booka z zagranicznego wydawnictwa to koszt co najmniej 10 euro (około 40 zł), cen za pojedynczy artykuł naukowy z czasopism niektórych wydawców nie warto nawet przywoływać – nie są one na kieszeń pracowników naukowych na całym świecie (Małecka i Michalak 2012)¹⁶. Nie dziwi mnie zatem popularność nielegalnych serwerów agregujących artykuły i książki naukowe, takich jak Sci-Hub czy LibGen (Waddell 2016), tymczasowych bezpłatnych dostępów do baz czasopism, przeszukiwanie sieci przy użyciu najbardziej popularnych przeglądarek, wykorzystywanie mediów społecznościowych – w tym Twittera, który jest bogatym źródłem informacji naukowych (Gardner i Gardner 2015). Stosując jednak takie metody zbierania informacji, możemy skończyć na ściągnięciu na dysk kilkuset artykułów czy książek, nie mając rzecz jasna rozeznania, które z tych materiałów przydadzą się w dalszej pracy nad interesującym nas tematem ani czy są cokolwiek warte pod względem merytorycznym. Odkąd uniwersytecki katalog biblioteczny przestał być wystarczający (choć są tacy, którzy pytają, czy kiedykolwiek wystarczał), na pierwszy plan wysuwa się problem dotarcia do właściwej literatury przedmiotu, a dostęp jest tylko jednym z jego aspektów.

Tematem tym zajęła się ostatnio Anna Faherty w raporcie *Academic Book Discovery, Evaluation and Access* (2016), ograniczając swoje badania do nauk humanistycznych i społecznych, choć wydaje się, że to właśnie nauki ścisłe mają z dostępem do materiałów naukowych znacznie większy problem (głównie ze względu na specjalizację i wysokie ekonomiczne koszty dostępu do kluczowych periodyków). Zauważa ona również zupełną niekompatybilność katalogów bibliotecznych, często nieprzyjaznych dla użytkownika, z metodami pracy akademików, którzy szukają dla siebie literatury¹⁷. Najczęściej przeglądają oni strony wydawców (które zwykle oferują najwięcej informacji: spis treści, rekomendacje, fragmenty książki) bądź księgarnie internetowe typu Amazon, nie tylko oceniając możliwe zastosowanie danej publikacji we własnej pracy badawczej, ale również szukając najniższej ceny zakupu. Fanpage na portalach społecznościowych, newslettery z zapowiedziami wydawniczymi – wszystko to jest wykorzystywane w poszukiwaniu nowej

¹⁶ Jednym z ciekawych tematów badawczych są analizy modeli ekonomicznych głównych graczy na rynku czasopism akademickich i przepływu pieniędzy (Lawson, Gray i Mauri 2016; Larivière, Haustein i Mongeon 2015; Szadkowski 2015: 159-174).

¹⁷ Na problemy z wyszukiwaniem literatury po hasłach przedmiotowych zwrócił uwagę Henryk Hollender (2015), podając przykład głośnej książki Janka Sowy *Fantomowe ciało króla*. W katalogu Biblioteki Narodowej figuruje ona pod hasłem „Psychohistoria – Polska” i warto dodać, że jest to jedyna pozycja książkowa tak zaklasyfikowana.

literatury. Jeżeli zaś chodzi o dotychczasową, to ciągle najbardziej popularne jest przeglądanie bibliografii wydanych już pozycji. Faherty (2016: 52) komentuje to następująco: „jeżeli wydawcy, bibliotekarze i księgarze chcą wspierać naukowców, to muszą być obecni wtedy, gdy naukowcy poszukują informacji, gdy potrzebują pomocy w zakresie wyszukiwanych tematów, gdy chcą ocenić dane treści i gdy chcą do nich uzyskać dostęp. Muszą być również obecni w miejscach, na platformach i urządzeniach, na których do takiej aktywności dochodzi”. Oznacza to ni mniej, ni więcej, że współczesny rynek książki naukowej nie opiera się jedynie na ofercie rozumianej tematycznie – naukowcy są w stanie zrezygnować z wykorzystywania i w dalszej kolejności cytowania wybranych publikacji, jeżeli dotarcie do nich jest utrudnione bądź wręcz niemożliwe (bariera cenowa, bariera techniczna związana z formatem danej publikacji).

Kluczowy dla książki naukowej jest zatem dostęp – ten techniczny, rozumiany jako możliwość zapoznania się z wybraną publikacją, ale też dotyczący widzialności konkretnej książki – na ile łatwo można się o niej dowiedzieć, na ile funkcjonuje ona w obiegu naukowym, czy inni naukowcy w danym polu powołują się na nią, komentują ją, polecają. Otwarte blogi z recenzjami książek naukowych, takie jak LSE Review of Books (<http://blogs.lse.ac.uk/lsereviewofbooks/>), dostępne również za pośrednictwem Facebooka i Twittera, to jedna z możliwości budowania takiej widzialności. Tymczasem w Polsce nie tylko trudno znaleźć w polu nauk humanistycznych i społecznych podobne przedsięwzięcia naukowe, lecz także działy recenzji znikają powoli z czasopism (choć zdarzają się wyjątki) – zwłaszcza że za opublikowanie recenzji nie są przyznawane punkty. Przyczyny tego stanu rzeczy wymagają pogłębionych badań, możliwe jest jednak przynajmniej naszkicowanie mapy możliwych punktów zapalnych¹⁸.

4. Książka akademicka i naukowa w Polsce

Rynek publikacji naukowych w sposób znaczący kształtowany jest przez politykę instytucjonalną – zwłaszcza decyzje Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zakończony w 2012 r. program dofinansowywania przez ministerstwo podręczników akademickich, który zdaniem ekspertów „w średniej rocznej wysokości 9 mln zł stanowił przez lata niezbędne minimum, które wielu tytułom dawało jedyną szansę ukazania się na rynku” (Gołębiewski i Waszczyk 2015: 202), wpłynął znacząco na krajobraz publikacji: mniej jest publikowanych podręczników, tekstów źródłowych i tłumaczeń bardziej ambitnej literatury naukowej, możliwy wcześniej dzięki przyznawanym dotacjom, a zarazem konieczny w procesie demokratyzacji

¹⁸ O niedostatecznej promocji badań naukowych i czasopism humanistycznych zob. raport (Nie) obecna nauka. Strategie promocyjne polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych (Siuda 2016).

szkolnictwa wyższego i „doganianiu” zachodniej nauki, przynajmniej w zakresie dostępnej literatury. Zmienił też organizację i model działania części wydawnictw, zwłaszcza mniejszych wydawnictw naukowych, które bazowały na ministerialnych dofinansowaniach.

Obecnie, jak można zaobserwować, w polskim obszarze książki naukowej dominują wydawnictwa uczelniane, jak Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwo KUL itd. – oraz kilka dużych wydawców z kapitałem zagranicznym (C.H. Beck, Wolters Kluwer Polska, Wydawnictwo Naukowe PWN). Pozostała garstka wydawnictw o profilu naukowym (jak Wydawnictwo Naukowe Scholar, Oficyna Naukowa, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Zakład Wydawniczy Nomos, Universitas) bądź naukowo-literackim (jak Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Słowo/obraz terytoria) bazuje na publikacjach dofinansowywanych ze zdobytych przez autorów grantów, dotacjach Instytutu Książki bądź innych programów wsparcia (np. Instytutu Francuskiego, Instytutu Goethego, rozmaitych fundacji), licząc bardziej na zwrot kosztów niż zawrotny zysk z wydanego tytułu (choć zdarzają się wyjątki).

Rynek publikacji naukowych i akademickich w Polsce cechuje się przede wszystkim: 1) rozdrobnieniem podmiotów (prywatnych i instytucjonalnych) publikujących literaturę naukową, 2) brakiem silnego ogólnopolskiego systemu dystrybucji książek naukowych, a co za tym idzie – brakiem systemu promocji i prezentacji oferty akademickiej, 3) bardzo niskimi nakładami publikowanych tytułów, nawet po 100-200 egzemplarzy pierwszego wydania, z czego większość to prace doktorskie i habilitacyjne lub pograntomowe raporty badawcze, 4) nadprodukcją nowych tytułów: ponad 5 tys. tytułów w skali roku ukazuje się nakładem wydawnictw uczelnianych, przez co można domniemywać, że większość z tych tytułów nie trafia nawet do zainteresowanego tematyką grona odbiorców, 5) chronicznym niedoinwestowaniem, zwłaszcza brakiem środków na inwestycje w poszerzenie oferty, marketing i promocję (za: Gołębiewski i Waszczyk 2015: 199-202). Nie jest to optymistyczny obraz, z czego doskonale zdaje sobie sprawę Sekcja Wydawców Akademickich i Naukowych Polskiej Izby Książki, w której spotkaniach miałam okazję uczestniczyć.

Perspektywa wydawnicza nie tworzy jednak całości, jeśli nie uzupełnimy jej o zmiany odnoszące się do głównych autorów i czytelników publikacji naukowych, czyli samych naukowców. Ci z kolei od czasu wprowadzenia pakietu reform „Budujemy dla wiedzy”, ogłoszonych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w 2008 r.¹⁹, poddani zostali zupełnie nowym wymaganiom, także w zakresie stra-

¹⁹ Komunikat MNiSW, *Budujemy dla wiedzy. Reforma nauki dla rozwoju Polski*, 24.09. 2008, www.nauka.gov.pl/komunikaty/budujemy-na-wiedzy-reforma-nauki-dla-rozwoju-polski_21288_archiwum,1.html [16.11.2016].

tegi publikacyjnych. Reformy szkolnictwa wyższego postawiły – zwłaszcza przed młodymi badaczami, rozpoczynającymi swoją karierę akademicką – nowe wyzwania. Powszechne wśród akademików odczucia zrekonstruował w swoich badaniach Marek Kwiek (2015: 312): „mamy do czynienia z rosnącą presją na tworzenie wysoko cytowanych publikacji w najlepszych międzynarodowych czasopismach naukowych oraz na uzyskiwanie międzynarodowego doświadczenia badawczego. [...] dobre publikacje umieszczane w dobrych miejscach nieodmiennie wymagają stałego pozyskiwania zewnętrznego finansowania na badania i budowania sieci relacji we wspólnocie akademickiej”.

Jednakże sama książka naukowa w tej konstelacji radykalnych zmian w systemie wyższej edukacji nie zaistniała jako problematyczna. Może to dziwić, choćby w porównaniu do omawianego projektu „Academic Book of the Future”, ale nie tylko²⁰. Jakość pracy naukowej, wiarygodność recenzji, ale też nowe modele w zakresie prawa autorskiego – wszystko to powinno stać się przedmiotem ponownego namysłu w ramach planowanych reform edukacji, zwłaszcza szkolnictwa wyższego. Również modele finansowania monografii naukowych oraz dostępu do nich powinny być zbadane w polskim kontekście. Na przykład czy monografie finansowane przez instytucje publiczne powinny ukazywać się wyłącznie w formacie cyfrowym? Jaką szansę na zaistnienie na szerokim rynku książki mają idee opublikowane jedynie w formacie PDF i dostępne w repozytoriach naukowych, pozbawione promocji i marketingu tradycyjnych wydawców?

Także na te pytania możemy poszukiwać odpowiedzi instytucjonalnej, odkąd w wyniku wprowadzonej parametryzacji publikacja monografii liczy się mniej niż publikacja artykułu w renomowanym czasopiśmie. Szeroko komentowany w Polsce i na świecie „kryzys humanistyki” (Nussbaum 2016) odbija się również w nadprodukcji monografii o niskiej wartości merytorycznej, prac pokonferencyjnych, antologii publikowanych już wcześniej tekstów. Redaktorzy i wydawcy naukowci mają świadomość tych patologii, budując ofertę wydawniczą. Niskie zainteresowanie wspólnoty badaczy literaturą przedmiotu, której widzialność jest znikoma, pogłębia tylko pesymistyczny obraz polskiego rynku książki akademickiej i naukowej.

²⁰ O badaniach na temat książki naukowej i jej przyszłości – poza wymienionymi już – piszą m.in. Thompson (2005; 2012); Fitzpatrick (2011); Williams, Stevenson, Nicholas, Watkinson i Rowlands (2009); Elliott (2015); Ferwerda, Snijder i Adema (2013). Miejscem wymiany opinii i informacji jest popularny blog „The Scholarly Kitchen” (<https://scholarlykitchen.sspnet.org>), portal Inside Higher Ed (www.insidehighered.com) oraz periodyk *The Journal of Electronic Publishing* (www.journalofelectronicpublishing.org). Dostępne są również zestawienia literatury przedmiotu: *Patterns of scholarly communication in the humanities and social sciences: a literature review by the Research Information Network*, www.hefce.ac.uk/media/hefce/content/pubs/indirreports/2015/Monographs_and_open_access/2014_monographs3.pdf [16.11.2016] czy *Academic Books of the Future: An Initial Literature Review*, <https://academicbookfuture.files.wordpress.com/2015/02/initial-literature-review-with-references.pdf> [16.11.2016], które pokazują, że tematyka książki naukowej przedstawiana jest z wielu perspektyw i przy wykorzystaniu narzędzi badawczych różnych dziedzin.

Reasumując, wydawcy książki naukowej nie tylko w Polsce znajdują się w ogniu dwóch wymagań: kontroli jakości pracy naukowej oraz ograniczeń finansowych. W jaki sposób zapewnić fachowy proces recenzencki, a następnie wnikliwą redakcję manuskryptu, bez zagwarantowania dostatecznego wynagrodzenia za wykonywaną pracę? Czy przy braku bądź za niskim finansowaniem zrezygnować z korekty tekstu, czy z minimalnej choćby promocji książki? I nie są to dylematy pojedynczych wydawców. Dane na temat rynku książki w Polsce pokazują wyraźnie, że pomimo często drastycznych cięć kosztów rentowność wydawniczego biznesu spada. Jak komentują ten fakt autorzy raportu *Rynek książki w Polsce 2015: książki*: „Dodajmy, że cięcia kosztów oznaczają trwałe obniżanie się jakości treści – oszczędności dotyczą tłumaczeń, redakcji, korekty, grafiki, oczywiście także reklamy” (Gołębiowski, Waszczyk 2015: 33). Małe wydawnictwa naukowe, odcięte niemal zupełnie od ogólnopolskiej dystrybucji lub uczestniczące w niej na nierównych zasadach, cierpią na tym najbardziej. Można dodać, że cierpią na tym również autorzy, którzy nierzadko nie mogą liczyć na widzialność opublikowanej właśnie pracy.

5. Nowe pole badawcze

Zamiast podsumowania chciałabym zarysować kontury wyłaniającego się pola badawczego, jakim byłaby analiza funkcjonowania książki akademickiej i naukowej w Polsce. Bogata literatura przedmiotu na temat monografii naukowych na świecie (por. Thompson 2005; 2012; Watkinson 2016; Esposito i Barch 2017) pokazuje, że książka naukowa jest zjawiskiem „glokalnym”, czyli globalnym i lokalnym zarazem, w tym sensie, że lokalne warunki pracy nad książką naukową mogą mieć wpływ na jej międzynarodowy zasięg. Otwiera to przed nami wiele pytań. Po pierwsze, to nowe formy przekazywania wiedzy i budowania prestiżu w skali globalnej – czy zmieni się forma monografii naukowej przyszłości? Jak będą przygotowywane, rozpowszechniane i promowane monografie publikowane w otwartym dostępie? Jak jeszcze zmieni się rynek książki drukowanej, gdy wejdą w życie przepisy regulujące otwarty dostęp do publikacji naukowych i wyników badań naukowych w Polsce²¹?

Po drugie, gdzie w polu branży wydawniczej w Polsce znajdują się wydawnictwa uczelniane i prywatne wydawnictwa naukowe? Jakimi posługują się modelami biznesowymi, jakie mają strategie na rozwój, czy może ich działalność opiera się wyłącznie na realizowaniu zgłaszanych im do budżetu na dany rok publikacji? Jak

²¹ Zgodnie z zaleceniem Komisji Europejskiej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej i jej ochrony należy dążyć do upowszechnienia publikacji i treści naukowych powstałych w wyniku badań finansowanych ze środków publicznych, zob. dokument Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, *Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce*, opublikowany 23.10.2015 r., www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_10/9f62cc-350837b942e51ae23dd1f23df8.pdf [18.02.2017].

wyglądają procedury recenzenckie w przypadku książek naukowych? Jakie są pomysły na promocję literatury naukowej?

Po trzecie, jak wygląda zwykła praca nad książką naukową, odkąd zaangażowane są w nią osoby redaktorów, tłumaczy, operatorów DTP, grafików i od jakości ich pracy zależy finalny efekt. W jakich warunkach pracują i za jakie stawki? Jakie miejsce praca ta zajmuje w hierarchii prestiżu wykonywanych zawodów, jak jest opłacana i kto ją wykonuje? Raporty na temat rynku książki nie pozostawiają złudzeń, że mamy tutaj do czynienia z postępującą prekaryzacją zatrudnienia (Ratajczak 2016). „Cięcia etatów dotyczą zarówno działów odpowiedzialnych za redakcję, jak i produkcję, sprzedaż i marketing. Bez pracy są redaktorzy i handlowcy z wieloletnim doświadczeniem. Efektem tych kadrowych oszczędności jest obniżająca się jakość publikowanych treści, gorsze tłumaczenia, więcej błędów redakcyjnych i korektorskich. Redakcja i korekta techniczna w wielu wydawnictwach w ogóle nie istnieje” (Gołębiewski i Waszczyk 2015: 80). Jak tak przygotowana publikacja naukowa ma się do akademickiego prestiżu, który za jej pomocą chce się zdobyć?

Na wszystkie te pytania brakuje odpowiedzi, których powinien dostarczyć szeroko zakrojony, interdyscyplinarny projekt badawczy na temat polskiego rynku książki akademickiej i naukowej, który nie będzie traktował tego zjawiska jedynie jako elementu rynku książki czy też nieodłącznej części środowiska naukowego. Bez kompleksowego spojrzenia na publikacje akademickie niemożliwe jest zarysowanie ich historii i rozwoju. Zmiany w obrębie publikacji akademickich, jakie mogliśmy zaobserwować po 1989 r. w Polsce, mogą naświetlić stan nauki polskiej z nowej perspektywy. Mogą również stać się podstawą porównań międzynarodowych i przysłużyć się w procesie ewaluacji kolejnych reform szkolnictwa wyższego.

Literatura

- Antonowicz, D. (2015). *Między siłą globalnych procesów a lokalną tradycją. Polskie szkolnictwo wyższe w dobie przemian*. Toruń: Wyd. Naukowe UMK.
- Beall, J. (2015). *Criteria for Determining Predatory Open-Access Publishers*. <https://scholarlyoa.files.wordpress.com/2015/01/criteria-2015.pdf> [16.11.2016].
- Becker, H.S. (2013). *Warsztat pisarski badacza*. Tłum. P. Tomanek. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Collins, E., Milloy, C. (2016). *OAPEN-UK final report: A five-year study into open access monograph publishing in the humanities and social sciences*. <http://oapen-uk.jiscebooks.org/files/2016/01/OAPEN-UK-final-report.pdf> [16.11.2016].
- Crossick, G. (2015). *Monographs and Open Access. A report to HEFCE*. Bristol: Higher Education Funding Council for England. www.hefce.ac.uk/media/hefce/content/pubs/indirreports/2015/Monographs,open,access/2014_monographs.pdf [16.11.2016].
- Damgé, M. (2014). Thomas Piketty, la critique du capitalisme et le succès des livres d'économie aux Etats-Unis. *Le Monde*, 24.04. www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2014/04/24/

- pourquoi-le-livre-de-piketty-est-il-un-succes-aux-etats-unis_4405636_4355770.html [16.11.2016].
- Dawidowicz-Chymkowska, O. (2016). *Ruch wydawniczy w liczbach*. Tom 61: 2015 książki. Warszawa: Biblioteka Narodowa. <http://ksiegarnia.bn.org.pl/405/Ruch-wydawniczy-w-liczbach-t-61-2015-ksiazki.html> [16.11.2016].
- Dobrołęcki, P. (2013). Podręczniki bez dotacji. *Forum książki*. 1. <https://forumakademic-kie.pl/fk/2013/01/podreczniki-bez-dotacji/> [16.11.2016].
- Education for Change (2012). *Researchers of Tomorrow: The research behaviour of Generation Y doctoral students*. London: British Library. <https://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/20140614205429/http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/reports/2012/Researchers-of-Tomorrow.pdf> [16.11.2016].
- Elliott, M. (2015). The Future of the Monograph in the Digital Era: A Report to the Andrew W. Mellon Foundation. *Journal of Electronic Publishing*. 18(4). <https://open.library.emory.edu/publications/emory%3Aq4fdo/> [16.11.2016].
- Ernst & Young (2010). *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku – drugi wariant*, marzec, www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/59579f9e6efaec82014d6d5be081ca23.pdf [16.11.2016].
- Esposito, J. J., Barch, K. (2017). *Monograph Output of American University Presses, 2009-2013. A Report Prepared for the Andrew W. Mellon Foundation*. <https://3spxp1ira-dr22mzge33bla91-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/02/Monograph-Output-of-University-Presses.pdf> [18.02.2017].
- Eve, M. P. (2014). *Open Access and the Humanities. Context, Controversies and the Future*. Cambridge: Cambridge University Press. www.cambridge.org/core/books/open-access-and-the-humanities/02BD7DB4A5172A864C432DBFD86E5FB4#findtn-information [16.11.2016].
- Faherty, A. (2016). *Academic Book Discovery, Evaluation and Access. Insights and opportunities for enhancing the scholarly experience*. London: Strategic Content. https://academicbookfuture.files.wordpress.com/2016/06/faherty_academic-book-discovery-full-report.pdf [16.11.2016].
- Federation of European Publishers (2016). *European Book Publishing Statistics 2015*. 24.11. www.fep-fee.eu/European-Book-Publishing-823 [18.02.2017].
- Ferwerda, E., Snijder, R., Adema, J. (2013). *OAPEN-NL. A project exploring Open Access monograph publishing in the Netherlands. Final Report*. The Hague: OAPEN Foundation, www.oapen.nl/images/attachments/article/58/OAPEN-NL-final-report.pdf [16.11.2016].
- Fitzpatrick, K. (2011). *Planned Obsolescence. Publishing, Technology, and the Future of the Academy*. New York: New York University Press.
- Gardner, C. C., Gardner, G. J. (2015). *Bypassing Interlibrary Loan Via Twitter: An Exploration of #icanhazpdf Requests*. Referat na konferencji Association of College and Research Libraries, 25-28.03, Portland, Oregon. <http://eprints.rclis.org/24847/2/gardner.pdf> [16.11.2016].
- Gołębiewski, Ł. (red.) (2012). *Rozmowy o rynku książki*, t. 11. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Gołębiewski, Ł. (red.) (2013). *Rozmowy o rynku książki*, t. 12. Warszawa: Biblioteka Analiz.

- Gołębiewski, L., Waszczyk, P. (2015). *Rynek książki w Polsce 2015: wydawnictwa*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Hollender, H. (2015). Deskrytory i przyszłość opracowania rzeczowego w bibliotekach. *Rocznik Biblioteki Narodowej*. 46: 399-412.
- Horne, A. (2017). 'Opening Up Our Work': *University Presses and Translation Rights*, 25.01. <https://publishingperspectives.com/2017/01/university-press-translation-rights/> [18.02.2017].
- Housewright, R., Schonfeld, R. C., Wulfson, K. (2013). *UK Survey of Academics 2012*. Ithaca S+R, JISC and RLUK. www.rluk.ac.uk/wp-content/uploads/2014/02/UK_Survey_of_Academics_2012_FINAL.pdf [16.11.2016].
- Institut Książki (2016). *Rynek książki w Polsce 2015*. www.institutksiazki.pl/upload/Files/polish_book_market_2015_PL_popr.pdf [18.02.2017].
- Jaxel-Truer, P. (2014). Thomas Piketty: pourquoi ses courbes affolent la planète?, *Le Monde*, 27.06. www.lemonde.fr/m-actu/article/2014/06/27/thomas-piketty-pourquoi-ses-courbes-affolent-la-planete_4445781_4497186.html [16.11.2016].
- Koziński, P., Kabaciński, R., Lis, M., Kaczmarek, P. (2013). *Open Access. Analiza zjawiska z punktu widzenia polskiego naukowca*. Poznań–Kraków: Impuls. <http://impulsoficyna.com.pl/pliki/repozytorium/9788378504856.pdf> [16.11.2016].
- Kwiek, M. (2015). *Uniwersytet w dobie przemian. Instytucje i kadra akademicka w warunkach rosnącej konkurencji*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Larivière, V., Haustein, S., Mongeon, Ph. (2015). The Oligopoly of Academic Publishers in the Digital Era, *PLoS ONE*. 10(6): 1-15. <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0127502> [16.11.2016].
- Lawson, S., Gray, J., Mauri, M. (2016). Opening the Black Box of Scholarly Communication Funding: A Public Data Infrastructure for Financial Flows in Academic Publishing. *Open Library of Humanities*. 2(1): 1-35. <http://eprints.rclis.org/29213/1/Lawson-2016-OLH.pdf> [16.11.2016].
- Lyons, R. E. (2016). *The Academic Book of the Future: Practice-as-Research*, 23.03. <http://blogs.lse.ac.uk/lsereviewofbooks/2016/03/23/feature-the-academic-book-of-the-future-practice-as-research-by-rebecca-lyons/> [23.07.2016].
- Lyons, R. E., Rayner, S. J. (red.) (2015). *The Academic Book of the Future*. New York: Palgrave Macmillan. www.palgrave.com/gb/book/9781137595768 [23.07.2016].
- Małecka, M., Michalak, D. (2012). Otwarta nauka w Polsce? O bajecznie drogich publikacjach, systemie open access i wydawniczej rewolucji. *Kultura Liberalna*, 3.04. <http://kulturaliberalna.pl/2012/04/03/malecka-michalak-otwarta-nauka-w-polsce-o-bajecznie-drogich-publikacjach-systemie-open-access-i-wydawniczej-rewolucji/> [16.11.2016].
- Maricevic, M. (2012). Digital resources: researchers need better access and more training. *The Guardian*, 11.07. www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2012/jul/11/researchers-of-tomorrow-report [16.11.2016].
- Maricevic, M. (2015). National Libraries and Academic Books of the Future. W: R. E. Lyons, S. J. Rayner (red.). *The Academic Book of the Future* (57-65). New York: Palgrave Macmillan. www.palgrave.com/gb/book/9781137595768 [23.07.2016].
- McCall, J., Bourke-Waite, A. (2015). The Academic Book of the Future and the Need to Break Boundaries. W: R. E. Lyons, S. J. Rayner (red.). *The Academic Book of the Future*

- (32-38). New York: Palgrave Macmillan. www.palgrave.com/gb/book/9781137595768 [23.07.2016].
- Mole, T. (2015). The Academic Book as Socially-Embedded Media Artefact. W: R. E. Lyons, S. J. Rayner (red.). *The Academic Book of the Future* (11-17). New York: Palgrave Macmillan. www.palgrave.com/gb/book/9781137595768 [23.07.2016].
- Nowe Otwarcie Uniwersytetu (2016). „Nie zostaje mi czasu na pracę naukową...”. *Warunki pracy osób ze stopniem doktora, zatrudnionych na polskich uczelniach*. Gdańsk – Bydgoszcz – Warszawa. <https://noweotwarcie.files.wordpress.com/2016/04/nie-zostaje-mi-czasu-na-pracc499-naukowc485-raport-nou3.pdf> [16.11.2016].
- Nussbaum, M. C. (2016). *Nie dla zysku. Dlaczego demokracja potrzebuje humanistów*. Tłum. Ł. Pawłowski. Warszawa: Fundacja Kultura Liberalna.
- Panel rynku książki GfK: I-IX 2016, www.gfk.com/pl/aktualnosci/news/panel-rynk-u-ksiiazki-gfk-i-ix-2016/ [18.02.2017].
- Pinter, F. (2015). The Academic 'Book' of the Future and Its Function. W: R. E. Lyons, S. J. Rayner (red.). *The Academic Book of the Future* (39-45). New York: Palgrave Macmillan. www.palgrave.com/gb/book/9781137595768 [23.07.2016].
- Ratajczak, M. (2016). *Niewidoczna praca redaktorek i redaktorów*. 18.02. www.krytyka-polityczna.pl/artykuly/kultura/20160216/ratajczak-niewidoczna-praca-redaktorek-i-redaktorow [16.11.2016].
- Siuda, P. (red.) (2016). *(Nie)obecna nauka. Strategie promocyjne polskich czasopism naukowych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych*. Poznań: Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/14820/1/Nieobecona_nauka.pdf [16.11.2016].
- Solomon, D. J., Laakso, M., Björk, B.-Ch. (2016). *Converting Scholarly Journals to Open Access: A Review of Approaches and Experiences*. Cambridge: Harvard Library. <https://dash.harvard.edu/handle/1/27803834> [16.11.2016].
- Suber, P. (2014). *Otwarty dostęp*. Tłum. zbiorowe. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego. http://pon.edu.pl/images/plon_publications/files/14_Peter_Suber_-_Otwarty_dostep.pdf [16.11.2016].
- Szadkowski, K. (2015). *Uniwersytet jako dobro wspólne. Podstawy krytycznych badań nad szkolnictwem wyższym*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Tait, E., Martzoukou, K., Reid, P. (2016). Libraries for the future: the role of IT utilities in the transformation of academic libraries. *Palgrave Communications*. 2: 16070, www.palgrave-journals.com/articles/palcomms201670 [16.11.2016].
- Tether, L. (2015). *Book Review: The Academic Book of the Future edited by Rebecca E. Lyons and Samantha J. Rayner*, 9.11. <http://blogs.lse.ac.uk/lsereviewofbooks/2015/11/09/book-review-the-academic-book-of-the-future-edited-by-rebecca-e-lyons-and-samantha-j-rayner/> [23.07.2016].
- Thompson, J. B. (2005). *Books in the Digital Age. The Transformation of Academic and Higher Education Publishing in Britain and the United States*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, J. B. (2012). *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity Press.

- UCL Press (2016). *Open access digital scholarly publishing three new ways from UCL Press*. 13.07. www.ucl.ac.uk/ucl-press/ucl-press-news/open-access-digital-scholarly-publishing-three-new-ways-from-ucl-press [16.11.2016].
- Waddell, K. (2016). The Research Pirates of the Dark Web. *The Atlantic*. 9.02. www.theatlantic.com/technology/archive/2016/02/the-research-pirates-of-the-dark-web/461829/ [16.11.2016].
- Wagner, I. (2011). *Becoming Transnational Professional. Kariery i mobilność polskich elit naukowych*. Warszawa: Scholar.
- Waters, L. (2009). *Zmierzch wiedzy. Przemiany uniwersytetu a rynek publikacji naukowych*. Tłum. T. Bilczewski. Kraków: Homini.
- Watkinson, A. (2016). *The Academic Book in North America: Report on attitudes and initiatives among publishers, libraries, and scholars*. CIBER Research, http://ciber-research.eu/download/Watkinson-The_Academic_Book_in_North_America-2016.pdf [18.02.2017].
- Williams, P., Stevenson, I., Nicholas, D., Watkinson, A., Rowlands, I. (2009). The role and future of the monograph in arts and humanities research. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*. 61(1): 67-82.
- Wolne licencje w nauce. Instrukcja (2013). Warszawa: Biblioteka Otwartej Nauki. <https://centrumcyfrowe.pl/projekty/biblioteka-otwartej-nauki/wolne-licencje-w-nauce-instrukcja/> [16.11.2016].

Academic book: Between academic community and publishing market

ABSTRACT. The aim of the article is to present academic book as a research subject at the intersection of sociological research on higher education and analyses of the book market. Academic book has been for many years the number one item on the publishing market as far as the first editions go, nevertheless its significance for the market is deemed minor. At the same time academic monograph, for many years considered, at least in the field of social sciences and humanities, as a “golden standard” of academic work, a criterion for the distribution of academic prestige, experiences the change of its function as an effect of the reforms of the higher education system in Poland aimed rather at valorising articles published in prestigious journals (especially those with IF) and open-access publications, as well as an effect of the ongoing technological change concerning the production and distribution of text. An analysis of these processes that takes into consideration the interests of main actors (researchers, publishers, librarian, booksellers, readers, and also political decision makers and experts responsible for the policies regarding science and higher education), the institutional infrastructure can thus have not only a theoretical value, but can also contribute to the discussion on the role of academic publishers and the significance of academic monograph in the context of future reforms of the higher education system.

KEYWORDS: academic monograph, distinguished monograph, higher education system, academic publishing

CYTOWANIE: Breczko, S. (2016). Książka naukowa – między środowiskiem akademickim a branżą wydawniczą, *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*. 2(48): 85-117. DOI: 10.14746/nisw.2016.2.5.

